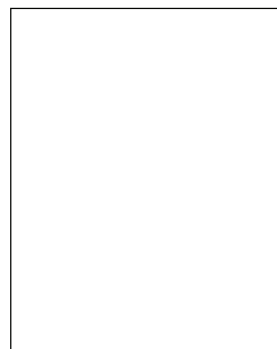

Indirekt skada i försäkringsrätten

av jur. kand. Marcus Radetzki, tingsnotarie vid Norrköpings tingsrätt

Frågan huruvida indirekta skador omfattas av egendomsförsäkringens skydd är vanligt förekommande och anses ofta komplicerad. Anledningen härtill är framför allt att innebörden av begreppet indirekt skada är diffus på grund av att detta omfattar ett flertal olika indirekta skadetyper. Mot bakgrund av en kort redogörelse för egendomsförsäkringens uppbyggnad, preciseras i denna uppsats begreppet indirekt skada varvid det indelas i olika kategorier. Beträffande varje sådan kategori undersöks, med stöd av lagstiftning och försäkringsvillkor, samt i den mån det är nödvändigt, doktrin, rätts- och försäkringspraxis, huruvida indirekt skada omfattas av egendomsförsäkringens skydd eller ej¹.

Marcus Radetzki

1. Egendomsförsäkringens uppbyggnad

1.1. Försäkring avseende visst intresse

Enligt 35 § 1 p. FAL kan föremål för skadeförsäkring, som utgör en samlingsbeteckning för flera försäkringsslag, däribland egendomsförsäkring², vara ”varje lagligt intresse (betonat här), som kan uppskattas i penningar”. Föremålet för en egendomsförsäkring är således ett ”intresse”.

1) Arbetet har genomförts med avseende på hela egendomsförsäkringsområdet. Dagna slutsatser torde sålunda vara tillämpliga beträffande såväl konsument som företagsförsäkring. Tyngdpunkten har dock förlagts till företagsförsäkringsområdet genom att villkoren för företagsförsäkringens egendomsmoment ofta utgjort utgångspunkt för olika problemställningar och dispositioner. Dessutom avser merparten av studerad försäkringspraxis, vilken hämtats från SkVN, företagsförsäkringsvillkor. ARN:s praxis, som enbart gäller konsumentförsäkring, har sålunda inte beaktats.

För värdefulla synpunkter under arbetets gång tackar jag Bill Dufwa och Rolf Olausson.

2) Se Nilsson, E. / Strömbäck, E., Konsumentförsäkringslagen. Kommentarer, lagtext och försäkringspraxis, Stockholm 1984, s. 13.

Hult har definierat ”det försäkrade intresset” som ”en sådan relation till en sak ..., i kraft varav någon vid en viss händelses inträffande kan lida förmögenhetsförlust”³. Bengtsson har, något förenklat, definierat begreppet ”intresse” som ”risken att lida förlust i visst avseende, om viss framtida händelse inträffar”⁴. Dessa uttalanden kan klargöras med följande exempel. Lekmannen talar ofta om att exempelvis en fastighet är försäkrad. Vad han därvid ofta inte tänker på är att denna försäkring kan avse en mängd olika intressen. Detta visar sig bäst om fastigheten totalskadas, exempelvis genom brand. I denna situation kan nämligen ägaren lida förlust i flera skilda avseenden, vilka samtliga representerar ett intresse. Ägaren kan dels lida förlust på grund av att fastigheten förloras i värde, men dessutom, om det är fråga om en hyresfastighet, på grund av

3) Hult, P., Föreläsningar över försäkringsavtalslagen, Stockholm 1936 (nedan citerad som Hult), s. 63 f.

4) Bengtsson, B., Försäkringsrätt. Några huvudlinjer, 4:e uppl., Falköping 1992 (nedan citerad som Bengtsson), s. 78.

uteblivna hyresintäkter, och vidare, om det är en fabriksfastighet som brunnit, på grund av det driftsavbrott som uppstått till följd av branden⁵. Fastighetens ägare är inte den ende som kan ha ett försäkringsbart intresse häri. Ett sådant kan också innehas av exempelvis en inteckningshavare med panträtt i fastigheten, eller av en innehavare av hyresrätt i denna⁶.

1.2. Bestämning av det försäkrade intresset

Beträffande bestämning av det försäkrade intresset råder i första hand avtalsfrihet inom den i 35 § FAL givna ramen.

Har, i avtal om egendomsförsäkring, det försäkrade intresset inte bestämts, finns i 36 § FAL en presumptionsregel som stadgar följande:

”Har försäkring tagits å gods utan angivande av det intresse, som är föremål för försäkringen, skall denna antagas avse sådant intresse, som är beroende av att värdet av själva godset icke minskas eller går förlorat, men icke annat intresse, som är förknippat med godset, såsom att hinder icke möter för dess användning under viss tid eller på beräknat sätt”.

Genom detta stadgande avskäres, såvida inget annat avtalats, de från rätt till ersättning ”vilkas relation till saken visserligen icke är sådan, att denna för dem kan sägas förkroppsliga ett värde, men likväl sådan, att de, om saken går under eller skadas, lida en medelbar förmögenhetsförlust, i det en påräknad, av saken ifråga på något sätt beroende förmögenhetsökning går om intet eller tvärt om en ersättningsförpliktelse uppkommer”⁷. Exempel på sådan ”medelbar förmögenhetsförlust” varom nu är fråga är att avbrottsförlust uppstått på grund av brand i affärs- eller fabriksbyggnad eller att ersättningskyldighet drabbat en för vådahändelse ansvarig depositarie vid

5) Se Hellner, J., Försäkringsrätt, 2:a uppl., Stockholm 1965 (nedan citerad som Hellner), s. 213.

6) Se a.st.

7) Hult, s. 66.

skada på den deponerade egendomen⁸.

Alltså, enligt 36 § FAL presumeras att en egendomsförsäkring endast gäller sådant intresse som motsvarar värdet av det gods som är försäkringens föremål, eller annorlunda uttryckt, sådan förlust som beror på att godsets värde minskats eller gått förlorat. Vid sidan härav kan dock andra förlustposter vara täckta med stöd av försäkringsvillkoren, det vill säga av vad som avtalats⁹.

1.3. Försäkring till skydd mot viss fara

Ovan har konstaterats att egendomsförsäkring avser skydda visst intresse. Försäkringen skyddar intresset mot en, eller ibland flera, faror. Enkelt uttryckt är en fara detsamma som en möjlig skadeorsak. Den fara som en försäkring skyddar mot är således inget annat än den skadeorsak som försäkringsskyddet tar sikte på. Faran är sålunda den händelse, eller det tillstånd, som hotar skada det försäkrade intresset¹⁰, exempelvis brand, inbrott eller vattenutströmning.

1.4. Bestämning av den försäkrade faran

Beträffande bestämning av vilken eller vilka faror en egendomsförsäkring skall ge skydd mot råder avtalsfrihet. Vanligen är varje särskild fara föremål för en särskild försäkring¹¹, vilket är anledningen till att försäkringarna i

8) Se a.st. Det hävdas stundom att detta stadgande, eller åtminstone dess vanligt förekommande, näst intill ordagrant kopierade motsvarighet i diverse försäkringsvillkor, även skulle kunna tillämpas beträffande materiella följdskador av visst slag, nämligen skador genom självförstörelse (angående denna skadetyper, se avsnitt 2.2.1., nedan). I denna riktning talar nämligen nämndeavgörandet SkVN 1/1985. En sådan tolkning, som står i motsatsförhållande till avgörandet i SkVN 13/1984, vari fastslås att endast immateriella skador avskäres från rätt till ersättning genom 36 § FAL (eller dess motsvarighet i försäkringsvillkoren) strider dels mot stadgandets ordalydelse och dels mot ovan redovisade uttalande i doktrinen. Villkorsnämndens villkorstolkning i SkVN 1/1985 måste därför betecknas som orimlig.

9) Se Hellner, s. 217.

10) Jfr., a.a., s. 93 f.

dagligt tal omnämns med avseende på den fara de skyddar mot, exempelvis brandförsäkring.

2. Indirekta skador till följd av faran

En direkt skada är en omedelbar följd av en fara. Om faran utgöres av brand är således den brandskada som uppstår på det föremål som brinner en direkt skada till följd av branden. Det är med andra ord den skada som direkt, och utan något mellankommande händelseförlopp, orsakats av elden som utgör den direkta skadan. Andra direkta skador till följd av brand är sådana som orsakats av hetta, rök eller sot från elden¹², vilket förefaller naturligt då eld inte förekommer utan dessa biprodukter. Om faran istället utgöres av stöld, är en direkt skada till följd härav den förlust som den bestulne gör på grund av att det stulna ej kan återställas¹³.

Till skillnad från direkta skador är indirekta skador inte omedelbart orsakade av den fara mot vilken försäkring tecknats. Karaktäristiskt för indirekta skador är istället att mellan fara och skada föreligger ett förmedlande händelseförlopp. Om en faras förverkligande (x) föranleder ett tillstånd (y), vilket i sin tur orsakar skadan (z), kan (z) sägas vara en indirekt skada i förhållande till (x) eftersom den direkta orsaken till (z) är (y) som i sin tur direkt orsakats av (x).

2.1. Immateriella indirekta skador

De indirekta skador som endast utgöres av förmögenhetsförlust kallas immateriella indi-

rekta skador. Dessa kan i sin tur indelas i två olika kategorier, nämligen avbrottsskada och värdeminskning till följd av skada på annat föremål.

2.1.1. Avbrottsskada

En avbrottsskada är en förmögenhetsförlust som orsakats till följd av att viss, i sig oskadad egendom, på grund av att annan egendom skadats, inte kan användas under viss tid eller på beräknat sätt¹⁴. I förhållande till den fara som orsakat egendomsskadan är avbrottsskadan indirekt, eftersom mellan faran och avbrottsskadan föreligger ett händelseförlopp, nämligen egendomsskadans inträffande. Som exempel på avbrottsskador kan anföras de förmögenhetsförluster som en fabriks- respektive fastighetsägare kan göra på grund av att en brandhärjad fabrik respektive fastighet inte kan användas för produktion respektive uthyrning.

Att avbrottsskador inte omfattas av egendomsförsäkringsskyddet har konstaterats i avsnitt 1.2. Anledningen härtill är att avbrottsskador faller utanför det i 36 § FAL, för egendomsförsäkring presumerade intresse, vilket näst intill ordagrant upprepas i försäkringsbodelagens villkor för egendomsförsäkring¹⁵. För att en avbrottsskada skall ersättas krävs sålunda att en särskild försäkring, en avbrottsförsäkring, har tecknats.

2.1.2. Värdeminskning till följd av skada på annat föremål

En skada som består i att ett i sig oskadat föremål, på grund av samhörighet med annat föremål som skadats, förlorar i värde eller mot kostnad måste åtgärdas, anses ofta som en indirekt skada. Anledningen härtill är att den värdeförlust eller kostnad som uppstått, på grund av den mellanliggande händelse som

11) De mycket vanliga paketförsäkringarna döljer dock i viss utsträckning detta förhållande. En studie av villkoren för sådana försäkringar visar dock att dessa är sammansatta av olika färemoment, det vill säga olika försäkringar avseende olika faror.

12) Se Schmidt, F., *Faran och försäkringsfallet*, Lund 1943 (nedan citerad som Schmidt), s. 219 och Arntzen, A., *Forsikringsrett I*, Oslo 1974 (nedan citerad som Arntzen), s. 287. Angående skador orsakade av hetta, rök eller sot: se 79 § 2 st. FAL.

13) Se Schmidt, s. 219 f.

14) Se Lagerström, P., / Roos, C.M., *Företagsförsäkring. En försäkringsrättslig introduktion*, 2:a uppl., Stockholm 1991 (nedan citerad som Lagerström/Roos), s. 109.

15) Se exempelvis Folksam villkor F 2:2, avd. 1, p. 4.

utgöres av egendomsskadan, inte står i direkt, utan indirekt förhållande till den fara som orsakat egendomsskadan. Ett ofta anført exempel på denna skadetyper är att klädseln på en av stolarna i en möbelgrupp skadats varvid originaltyget omöjligen kan återanskaffas, vilket får till följd att samtliga stolar måste kläs om¹⁶. Kostnaden för omklädnad av de oskadade stolarna kan då anses vara en indirekt skada i förhållande till den fara som orsakat den ursprungliga skadan på en av stolarna.

I denna situation är dock ofta inte fråga om indirekt skada eftersom om samhörigheten mellan de skadade föremålen, exempelvis stolarna i möbelgruppen, är tillräcklig, bör den fysiska skadan anses ha träffat föremålen som helhet¹⁷. Med detta synsätt är inte fråga om en direkt och en indirekt skada utan endast om en, direkt skada som omfattas av egendomsförsäkringens skydd¹⁸. Är däremot samhörigheten mellan föremålen inte sådan att dessa kan betraktas som en enhet, utgör värdeminskningen på de oskadade föremålen en immateriell indirekt skada som inte omfattas av egendomsförsäkringens skydd. Anledningen härtill är att denna skada, liksom avbrottsskador, faller utanför det i 36 § FAL och villkoren stadgade försäkrade intresset¹⁹.

I detta sammanhang är det väsentligt vilken samhörighet två föremål emellan som krävs för att de skall anses utgöra en enhet. Detta måste avgöras genom en enskild bedömning i varje uppkommande fall, varför det är svårt att ge några enhetliga riktlinjer för bedömningen²⁰. Nämnas kan dock att, enligt Arntzen, mellan möblerna i exemplet med möbelgruppen, anses föreligga sådan tillräcklig samhörighet²¹. Likaså föreligger enligt Arntzen tillräcklig samhörighet mellan olika band i ett och samma bok-

16) Se exempelvis Arntzen, s. 285 och Rydberg, O., Indirekta skador problem som kan lösas, FT, 11/81 (nedan citerad som Rydberg), s. 18.

17) Se a.st. samt SkVN 11/1991.

18) Jfr. Arntzen, s. 284.

19) Se a.st. samt Folksam villkor F 2:2, avd. 1, p. 4.

20) Jfr. Lind, P., Vad är indirekt skada?, FT, 4/81, s. 9.

verk eller mellan byxa och kavaj som tillsammans utgör en kostym. Däremot föreligger inte tillräcklig samhörighet mellan exempelvis kostymer, av olika storlekar men samma modell, tillhörande ett och samma kostymparti²².

2.2. Materiella indirekta skador

Även materiella indirekta skador bör indelas i två olika grupper, nämligen skada genom självförstörelse och medelbar materiell skada²³.

2.2.1. Skada genom självförstörelse

Ett ofta anført exempel på skada genom självförstörelse är att en lantbrukares skörd av sockerbeter blir förstörd på grund av att den sockerfabrik som skulle tagit skörden omhand härjats av brand och därmed inte kan fullgöra sitt åtagande²⁴. Skadan beror i första hand på skördens egenskap att förstöra sig själv om den inte omhändertas på visst sätt inom viss tid. Men likväl har branden, genom att orsaka det tillstånd vilket omöjliggjort omhändertagande av skörden, utgjort en för skadans inträffande indirekt orsak. Därför är skadan på skörden en, i förhållande till branden, indirekt skada.

2.2.2. Medelbar materiell skada

En medelbar materiell skada är en materiell skada som inträffat som en, inte omedelbar (direkt) följd, utan som en medelbar (indirekt)

21) Se Arntzen s. 285. Även Rydberg tycks vara av denna uppfattning, se s. 18.

22) Se Arntzen, s. 285 f. Vidare kan skilda byggnader, under förutsättning att de använts i en och samma rörelse, anses som en enhet, se SkVN 26/1965 och 48/1975. Och enligt SkVN 85/1985 samt Larsson, M.L., Hem- och Villaförsäkring tolkning och tillämpning, Stockholm 1988, s. 55, omfattas, vid ersättningsbar stöld av nyckel, kostnad för läsbyte av egendomsförsäkringens skydd. Detta innebär att mellan nyckel och läs anses föreligga sådan samhörighet att dessa båda ting anses utgöra en enhet. Helt säkert är detta dock inte då två äldre avgöranden, SkVN 99/1948 och 10/1975, går i motsatt riktning. Sannolikt kan dock dessa sist nämnda avgöranden inte längre anses vägledande.

23) Se Rydberg s. 18.

24) Exemplet anført av Rydberg på a.st.

följd, av en försäkrad faras förverkligande. Antag att ett hus och en flaggstång är försäkrade mot skada genom blixtnedslag. Blixten slår ner i flaggstången som bryts och faller mot huset varvid detta skadas²⁵. Skadan på flaggstången är då en direkt blixtskada. Skadan på huset däremot har inte direkt orsakats av blixtnedslaget. Likväl har dock skadan på huset orsakats genom blixtnedslaget då detta, genom att orsaka skadan på flaggstången, vilken i sin tur fört med sig skadan på huset, indirekt orsakat sistnämnda skada. Skadan på huset utgör därför en indirekt blixtskada.

2.3. Sammanfattning

Begreppet indirekt skada har nu definierats och indelats i två huvudgrupper, materiella och immateriella indirekta skador, samt ett antal underliggande skadetyper. Det har i avsnitt 2.1. konstaterats att immateriella indirekta skador enligt 36 § FAL och försäkringsvillkoren inte omfattas av egendomsförsäkringens skydd. Dessa skador kommer därför inte att behandlas ytterligare inom ramen för detta arbete²⁶. Den följande framställningen tar istället sikte på att klargöra det mera komplicerade spørsmål som gäller i vilken omfattning materiella indirekta skador omfattas av egendomsförsäkringens skydd.

3. Lagbestämmelser beträffande indirekt skada

Enligt FAL skall två olika typer av indirekt skada omfattas av egendomsförsäkringens skydd. FAL är i detta avseende dispositiv²⁷.

3.1. Skada vid åtgärd till förekommande av skada

3.1.1. Bakgrund

25) Se a.st.

26) När inte annat anges avser därför begreppet indirekt skada fortsättningsvis endast materiella skador.

27) Se 3 § FAL.

52 § 1 st. FAL föreskriver att försäkringstagaren vid bland annat egendomsförsäkring har en räddningsplikt. Denna innebär att försäkringstagaren, vid försäkringsfall eller då sådant kan befaras vara omedelbart förestående, efter förmåga skall ingripa för att, om möjligt, avvärja eller minska skadan. Vid fullgörandet av denna räddningsplikt riskerar försäkringstagaren lida skada²⁸. En sådan skada, som är en direkt följd av ett räddningsingripande, är också en indirekt följd av den fara vilken räddningsingripandet syftar till att avvärja eller minska följderna av. Räddningsskador av detta slag utgör sålunda indirekta skador. Huruvida dessa skador omfattas av egendomsförsäkringsskyddet eller ej har reglerats i 53 och 82 §§ FAL, vilka till stor del dubblar varandra.

3.1.2. 53 § FAL

Enligt 53 § 1 st. FAL är försäkringsgivare skyldig att ersätta utgift eller annan uppoffring som försäkringstagare haft för att fullgöra den i 52 § FAL stadgade räddningsplikten²⁹. Detta förutsätter dock att utgiften/uppoffringen, med hänsyn till omständigheterna varit skälig. Det måste sålunda ha förelegat en rimlig proportion mellan värdet på det uppoffrade och det räddade³⁰. För den händelse en räddningsaktion, vid vilken en uppoffring gjorts, inte lett till resultat torde också krävas att det åtminstone funnits en rimlig chans att uppoffringen skulle ha lett till att räddningsåtgärden lyckats³¹. Dessutom gäller i detta sammanhang att ersättning endast betalas när en uppoffring verkligen gjorts. Påstår försäkringstagaren exempelvis att han ”uppoffrat” oförsäkrad egendom som i själva verket redan var utsatt för faran och med stor sannolikhet ändå

28) Exempel på sådan skada är vid brand, skada på fönster som slagits sönder för att underlätta släckningsarbetet och vattenskador som orsakats av släckvatten.

29) Detta gäller uppoffring av såväl försäkrad som oförsäkrad egendom.

30) Se Schmidt, s. 120 f.

31) Se a.a., s. 121.

skulle ha gått förlorad, lämnas ingen ersättning enligt 53 § 1 st. FAL³².

3.1.3. 82 § FAL

Enligt 82 § FAL gäller bland annat³³ att som brandskada, utöver direkta skadeverkningar, även anses skada på föremål som uppstått vid skälig åtgärd till förekommande eller hämmande av brand eller vid bärgning undan brand. När 82 § på detta sätt utvidgar brandbegreppet, innebär detta inget annat än att försäkringens omfattning utsträcks till att, utöver direkta skadeverkningar, även omfatta nämnda, till följd av branden indirekta skador. Så långt utgör detta lagrum endast en dubbling av stadgandet i 53 § FAL³⁴.

I ett avseende är dock 82 § mer omfattande än 53 §. Enligt 53 § ersätts nämligen bara de uppoffringar som gjorts inom ramen för räddningsplikten, det vill säga de uppoffringar som gjorts för att rädda försäkrad egendom. Enligt 82 § däremot, saknar det betydelse om den brand som försäkringstagaren försökt avvärja hotat någon under försäkringen inbegripen egendom eller ej. Detta innebär att försäkringsgivaren enligt 82 § är skyldig att ersätta, inte bara vad som uppoffrats för att hindra en skada eller minska dess omfattning beträffande försäkrad egendom, utan även sådant som uppoffrats ”för att rädda föremål, som icke inbegripas under försäkringen t.ex. skada å kläder som förstörts, då försäkringshavaren hjälpt till att släcka eld å främmande egendom”³⁵.

3.1.4. Kommentar

Enligt 53 och 82 §§ FAL skall indirekta skador, som orsakats av åtgärder till undanröjande eller minskning av skada, omfattas av egendomsförsäkringen. Att lagstiftaren intagit denna ståndpunkt förefaller naturligt, eftersom

32) Se a.a., s. 121 f.

33) Lagrummets övriga innehåll kommer att behandlas i avsnitt 3.2.1., nedan.

34) Se avsnitt 3.1.2., ovan.

35) Schmidt, s 201.

försäkringsskyddet, om ersättning inte lämnades för räddningsskador, skulle vara otillräckligt. Att låta försäkringstagarna själva stå risken vid fullgörande av räddningsplikten skulle dessutom vara oförenligt med stadgandet om räddningsplikt i 52 § FAL. Det skulle leda till att denna plikt i många fall inte fullgjordes, vilket i sin tur skulle medföra tvister om nedsättning av försäkringsersättning enligt 52 § 2 st. FAL.

De i FAL reglerade räddningsskadorna intar sålunda en särställning bland indirekta skador då det är särskilt viktigt att dessa omfattas av egendomsförsäkringsskyddet. Detta illustreras väl av flera författare, som inte nöjer sig med att konstatera vikten av att dessa skador omfattas av försäkringsskyddet, utan dessutom skiljer räddningsskadorna från övriga indirekta skador och kategoriserar dessa i en position mellan direkta och indirekta skador³⁶.

3.2. Förlust av föremål i samband med brand

3.2.1. 82 § FAL

Ovan har konstaterats att enligt 82 § FAL, skador till följd av räddningsåtgärder omfattas av brandskadebegreppet och därmed av egendomsförsäkringens skydd. Vidare stadgas i 82 § FAL att som brandskada anses ”att föremål i samband med brand förekommer eller stjåles”³⁷, varmed även dessa skador omfattas av försäkringen. Då sådana skador, vars direkta orsak utgöres av stöld eller förekommande, i förhållande till branden är indirekta, kan konstateras att även denna del av 82 § FAL innehåller en regel om ersättning för indirekt skada.

3.3. Kommentar

Bortsett från FAL:s regler om sjöförsäkring³⁸ utgör 53 och 82 §§ FAL:s enda stadganden beträffande indirekt skada. Dessa bör dock inte ges någon vidsträckt tolkning beträffande

36) Se Arntzen, s. 287 f och Schmidt, s. 219 ff.

37) Ett exempel på denna typ av skada är stöld av föremål som räddats undan brand och tills vidare placerats utomhus.

andra skade- eller försäkringstyper än de som uttryckligen berörs härav. De båda stadgandena skall sålunda endast anses reglera egendomsförsäkringens omfattning beträffande vissa speciella, särskilt ofta förekommande indirekta skadehändelser³⁹.

4. Försäkringsvillkor beträffande indirekt skada

4.1. Villkor enligt vilka indirekt skada uttryckligen omfattas av egendomsförsäkringen

Egendomsförsäkringsvillkor som uttryckligen stadgar att indirekta skador omfattas av försäkringen är sällsynta. Ett exempel utgörs dock av det ofta förekommande villkor enligt vilket begreppet ”skada genom storm eller hagel” preciseras till att avse att egendom skadats av:

- ”- vindkraften,
- föremål som vinden blåst omkull eller fört med sig,
- hagel,
- nederbörd eller kyla om denna står i direkt samband med och är en oundviklig följd av ersättningsbar skada enligt ovan”⁴⁰.

De i detta sammanhang direkta skadorna är de som omedelbart orsakats av ”vindkraften” eller ”hagel”. Exempel på sådana skador är att ett hustak blåst bort eller att en fönsterruta slagits sönder av hagel. De båda övriga skadetyper som anses omfattade av begreppet ”skada genom storm eller hagel” är skador som direkt orsakats av ”föremål som vinden blåst omkull eller fört med sig” eller av ”nederbörd eller kyla”. Dessa skadetyper har inte direkt, utan indirekt orsakats av storm eller hagel varför de utgör tydliga exempel på indirekta skador. Enligt det nu aktuella villkoret omfattas dessa indirekta skador av försäkringen.

38) Ett försäkringsområde som detta arbete ej omfattar.

39) Jfr. Arntzen, s. 288 f.

40) Folksam villkor F 2:2, avd. 1, p. 10.28. Motsvarande villkor förekommer hos övriga större försäkringsbolag.

Egendomsförsäkringsvillkor enligt vilka vissa indirekta skador uttryckligen omfattas av försäkringen bör, i likhet med lagregler med denna innebörd, inte ges någon mera vidsträckt tolkning. Avsikten med dessa villkor torde endast vara att, utan avseende på andra fall, klargöra försäkringens omfattning i vissa särskilt ofta förekommande situationer.

4.2. Villkor enligt vilka indirekt skada uttryckligen inte omfattas av egendomsförsäkringen

Egendomsförsäkringsvillkor som uttryckligen stadgar att indirekta skador inte omfattas av försäkringen är liksom villkor med motsatt innebörd sällsynt förekommande. I den mån de förekommer är de vanligen utformade på ett av följande två sätt: antingen undantas indirekta skador genom en särskild formulering av villkorets positiva ersättningsåtagande eller också har i villkoren intagits ett uttryckligt undantag beträffande indirekta skador.

4.2.1. Undantag genom ersättningsåtagandets formulering

Enligt den vanligaste typen av egendomsförsäkringsvillkor omfattar försäkringen ”skada genom”⁴¹ exempelvis brand. Enligt denna formulering lämnas frågan om försäkringens omfattning vad gäller indirekta skador öppen, varför den är klart olämplig om avsikten är att utesluta indirekta skador från försäkringsskyddet⁴². För att begränsa ersättningsåtagandet till att endast omfatta direkta skador bör istället stadgas att ersättning lämnas för ”skada som består i” och härtill precisera viss händelse⁴³. Denna metod har använts för att begränsa omfattningen av exempelvis glasförsäkring⁴⁴.

Skillnaden mellan villkorsformuleringarna ”skada genom” och ”skada som består i” kan illustreras med följande exempel. Antag att ett skyltfönster krossats. Stadgar försäkringsvillkoren att ersättning lämnas för ”skada genom”

41) Angående denna villkorsformulering, se avsnitt 4.3., nedan.

sönderslagning av glas, omfattar försäkringen dels skadan på själva glasrutan, men eventuellt också andra skador som uppstått på grund av att glasrutan krossats, exempelvis splitter-skador på i skyltfönstret förvarad egendom eller skada på grund av stöld av sådan egendom. Om villkoret istället stadgar att ersättning lämnas för ”skada som består i” sönderslagning av glas står däremot klart att endast den trasiga glasrutan omfattas av försäkringen. Övriga skador omfattas ej varmed indirekta skador på ett effektivt sätt utesluts från försäkringsskyddet⁴⁵.

4.2.2. Uttryckliga undantag

Indirekta skador kan också uteslutas från egendomsförsäkringens skydd genom uttryckliga undantag. Ett exempel utgörs av följande stadgande hämtat från ett brandförsäkringsåtagande beträffande skada genom åskslag och elfenomen. ”Försäkringen gäller inte för skada på egendom i kyl- eller frysenhet genom strömavbrott”⁴⁶.

4.2.3. Kommentarer

I likhet med de försäkringsvillkor enligt vilka indirekt skada omfattas av egendomsförsäkringen, bör de i detta avsnitt exemplifierade villkoren inte ges någon mera vidsträckt tolkning. Även dessa villkor torde nämligen ha till syfte att utan avseende på andra fall klargöra försäkringens omfattning beträffande vissa, ofta förekommande situationer.

4.3. Villkor som ej ger ledning beträffande indirekt skada

Försäkringsvillkor vilka uttryckligen stadgar huruvida indirekta skador omfattas av en egen-

42) Detta gäller åtminstone så länge denna villkorsformulering inte kombineras med uttryckliga undantag.
43) Ett exempel på en alternativ formulering med identisk innebörd utgör följande villkor för glasförsäkring, vilket i SkVN 111/1981 upptogs till prövning: ”Har glasrutor i fönster eller dörrar i byggnad ... gått sönder kan Du få ersättning för skadorna”.

44) Se exempelvis Folksams villkor F 2:2, avd. 1, p. 10.6.

45) Se Lagerström/Roos, s. 96.

46) Se Folksams villkor F 2:2, avd. 1, p. 10.24. (andra undantagspunkten).

domsförsäkrings skydd eller ej är sällsynt förekommande. Vanligen stadgar villkoren endast att försäkringen omfattar ”skada genom”, med tillägg av viss fara⁴⁷. Härvid ger ordalydelsen vid handen att indirekta skador inte helt kan uteslutas från försäkringsskyddet. Beträffande vilka indirekta skador som omfattas respektive inte omfattas lämnas dock inte någon ledning. Enligt en annan förekommande villkorsformulering omfattas ”skada genom” viss utpekad fara, men endast under förutsättning att skadan inträffat ”i direkt samband med och som en för den försäkrade oundviklig följd av” den utpekade faran⁴⁸. I detta fall ger villkorets ordalydelse vid handen att indirekta skador sannolikt inte omfattas av försäkringsskyddet. På grund av den otydliga formuleringen kan dock inte uteslutas att vissa närliggande indirekta skador trots allt omfattas.

4.4. Något om tolkning av otydliga försäkringsvillkor

De båda exemplen i föregående stycke illustrerar att villkoren för egendomsförsäkring ofta inte anger i vilken utsträckning indirekta skador omfattas av försäkringsskyddet. Det kan därför vara av intresse att framhålla förekomsten av den inom avtalsrättens regler för tolkning av standardavtal så kallade oklarhetsregeln, enligt vilken otydliga avtalsvillkor skall tolkas till nackdel för den part som avfattat dem⁴⁹. I försäkringssammanhang kan oklarhetsregeln sägas innebära att om ett ensidigt upprättat försäkringsvillkor formulerats så klart att det ”ger upphov till tvekan ej endast i speciella, ovanliga situationer utan även i sådana typfall som försäkringsgivaren rimligen bort förutse, bör oklarheten gå ut över honom”⁵⁰. Med stöd av oklarhetsregeln kan sålunda inte krävas att varje villkor, i varje situation, är kristallklart. Däremot kan enligt oklarhetsregeln krävas att villkoren i vanligare

47) Se exempelvis Folksams villkor F 2:2, avd. 1, p. 10.21. och 10.3., avseende brand respektive vattenutströmning.

48) Se Skandias villkor K 708:10, avd. egendomsförsäkring, p. 5A. och 5A.1.

situationer ej ger anledning till tvekan. Beträffande villkor som är till nackdel för den part som inte avfattat standardavtalet⁵¹ gäller dock särskilda krav på tydlighet, varvid sålunda föreligger ett större utrymme för tillämpning av oklarhetsregeln än i övrigt⁵².

5. Gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador i de fall försäkringsvillkoren inte ger ledning

Ovan har konstaterats att lag och försäkringsvillkor endast i undantagsfall ger vägledning beträffande frågan om i vilken utsträckning materiella indirekta skador omfattas av egendomsförsäkringens skydd eller ej. I övriga fall måste frågan avgöras genom en tolkning av de otydliga försäkringsvillkoren. Stöd för denna tolkning ger doktrin, rätts- och försäkringspraxis.

5.1. Doktrinen

I den försäkringsrättsliga litteraturen framställs ofta problemet med indirekta skador såsom frågan om vilket samband som krävs mellan en händelse och en skada för att den senare skall vara ersättningsgill⁵³. Svaret på denna fråga har i högsta grad varierat i olika tider och mellan olika författare. Nedan redovisas, utan anspråk på fullständighet, några författares synpunkter

5.1.1. Bache

Enligt uttalanden av Bache⁵⁴, gjorda i början av detta sekel, skulle försäkringsvillkor som inte lämnade besked huruvida indirekta skador omfattades av egendomsförsäkring eller ej

49) Se Bernitz U., Standardavtalsrätt, 6:e uppl., Stockholm 1993 (nedan citerad som Bernitz), s. 50.

50) Hellner s. 72. Ett bra exempel på tillämpning av oklarhetsregeln i försäkringssammanhang utgöres av NJA 1963 s. 683.

51) I försäkringssammanhang gäller detta särskilt ansvarsbegränsande klausuler.

52) Se Bernitz, s. 46 samt Hellner, s. 76.

tolkas mycket restriktivt. Endast direkt orsakade skador skulle, om inte försäkringsvillkoren uttryckligen stadgade annorlunda, omfattas av försäkringen. Vid brandförsäkring skulle sålunda endast ersättas förbränningsskador samt skador orsakade av hetta, rök eller sot, det vill säga de skador som direkt orsakats av branden. Ersättning för indirekta skador, såsom släckningsskador eller skador som orsakats av att föremål förkommit i samband med brand lämnades inte, om inte särskilt stadgats därom. Att sådana stadganden på denna tid var vanliga, varmed ersättning vanligtvis betalades för exempelvis släckningsskador, förklarade Bache med att detta var praktiskt. Det hade inget med omfattningen av begreppet brand att göra.

5.1.2. Hult

Hults ståndpunkt beträffande indirekta skador präglades av stor försiktighet. Denne hänvisade⁵⁵ till främmande rätt, enligt vilken indirekta skador, ifall försäkringsvillkoren inte gav ledning, omfattades av egendomsförsäkringen så snart de utgjort en oundviklig följd av faran⁵⁶. En sådan gräns skulle enligt Hult kunna te sig rimlig även för svensk rätts vidkommande. Enligt denna ståndpunkt skulle sålunda inte bara direkta, utan även vissa indirekta skador omfattas av egendomsförsäkringen. Och gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador skulle baseras på en tolkning av begreppet ”oundviklig följd”.

5.1.3. Stang och Persson med flera

Enligt Stang och Persson med flera författare skulle gränsdragningen mellan ersättningsba-

53) Se Hellner, s. 100.

54) Se till det följande, Bache, N.H., Brandförsikringsretten I, København & Kristiania 1905 (nedan citerad som Bache, Brandförsikringretten), s. 71 ff samt Forelæsninger over de almindelige Brandförsikringsbetingelser for løsøre, København 1918 (nedan citerad som Bache, Forelæsninger), s. 40 ff.

55) Se Hult s. 138.

ra och icke ersättningsbara indirekta skador baseras på ett adekvanskrav⁵⁷. Detta torde, enligt dessa författares ståndpunkt, innebära att utöver de direkta skadeverkningarna, skulle ersättning även lämnas för sådana indirekta skador som för en tänkt iakttagare framstår som en beräknelig följd av faran⁵⁸.

5.1.4. Schmidt

En av de nordiska rättsvetenskapsmän som ägnat problematiken kring de indirekta skadorna störst intresse är Folke Schmidt⁵⁹. Enligt denne borde Baches lära, att endast direkta skadeverkningar berättigar till ersättning, förkastas. Denna lära skulle enligt Schmidt inte ens vara tillämplig när försäkringsvillkor, i generella ordalag, uttryckligen stadgade att endast direkta följder av viss fara omfattades av försäkringen. Detta uttalande motiverade Schmidt med en hänvisning till oklarhetsregeln⁶⁰.

Vidare diskuterade Schmidt⁶¹ adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Härvid ansågs adekvansläran olämplig eftersom den, genom att utesluta oberäknliga skador från ersättning, stod i motsatsförhållande till den för all försäkringsverksamhet grundläggande principen att försäkring skall ersätta skador som för den enskilde varit oberäknliga.

Sistnämnda princip låg också till grund för Schmidts förslag till kriterium för gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersätt-

ningsbara indirekta skador. Schmidt betonade nämligen "försäkringsavtalets sociala uppgift" som enligt honom bestod i "att ge försäkringshavaren trygghet mot en katastrof av den typ försäkringen" avsåg och föreslog mot denna bakgrund att försäkringen skulle omfatta "alla skador, som enligt gemene mans uppfattning ha sin naturliga förklaring i det nödläge, vari försäkringshavaren kommit genom den utpekade orsaken"⁶². Som illustration av denna regel anförde Schmidt att om vid brand skada skett genom stöld av gods som räddats undan branden och därefter lämnats obevakat på brandplatsen, skulle denna skada anses ha uppstått på grund av försäkringstagarens nödläge, varför den borde omfattas av försäkringen och ersättas. Hade däremot godset räddats undan branden och därefter förts till en plats lika betryggande som den ursprungliga varpå den stulits, hade skadan inte längre tillräckligt samband med försäkringstagarens nödläge för att kunna ersättas ur försäkringen⁶³.

5.1.5. Vinding Kruse

Enligt Vinding Kruse⁶⁴ bör en indirekt skada ersättas om risken för denna skada generellt sett har ökat på grund av att den försäkrade faran har förverkligats. Vinding Kruse betonar att det i detta sammanhang bör sakna betydelse om skadan i sig är en atypisk följd av faran. Den bör ändå ersättas om bara det först nämnda kriteriet är uppfyllt. Vinding Kruse ansluter sig således till dem som anser att adekvansläran är ett lämpligt kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, låt vara att hans krav på adekvans inte är särskilt högt ställt.

5.1.6. Hellner

56) Hult torde i första hand ha åsyftat 83 § av den tyska försäkringsavtalslagen. Möjligen har han även haft den engelska "causa proxima-läran" i åtanke. Enligt denna är en skada ersättningsbar även om det föreligger flera orsaksled mellan fara och skada. Detta gäller dock endast under förutsättning att den utpekade faran enligt gemene man kan anses utgöra den dominerande orsaken, samt att varje led mellan den utpekade faran och skadan varit rimligt eller sannolikt. Se vidare Schmidt, s. 204 f.

57) Se Stang, F., Erstatningsansvar, Kristiania 1918–1919, s. 89 och Persson, U., Skada och Värde, Lund 1953, s. 54.

58) Se Schmidt, s. 210.

59) Se a.a., s. 198 ff.

60) Se a.a., s. 214. Angående oklarhetsregeln, se avsnitt 4.4., ovan.

61) Se till det följande a.a., s. 214 ff.

62) A.a., s. 219.

63) A.a., s. 220.

Hellners huvudregel för gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador innebär att även skador som har ett mera avlägset samband med den aktuella faran bör ersättas⁶⁵. Denna ståndpunkt grundar Hellner på det faktum att han inte kan finna några starka skäl för en ”snäv begränsning av de ersättningsgilla skadorna i allmänhet”. Och skulle sådana skäl i ett särskilt fall föreligga, framhåller Hellner försäkringsgivarens möjlighet att tillämpa en särskild ansvarsbegränsande klausul⁶⁶.

Mot bakgrund av denna huvudregel behandlar Hellner inledningsvis situationer i vilka händelseförloppet enbart påverkats av rent fysiska omständigheter. I dessa fall bör en skada vara ersättningsgill så snart den ”i någon mån” legat i ”farans riktning”. Detta innebär enligt Hellner dels att sannolikheten för en sådan skada generellt sett skall ha ökat genom den inträffade händelsen, dels att den inträffade skadan dessutom i någon mån skall ha varit typisk i förhållande till den täckta händelsen⁶⁷. Även Hellner förespråkar sålunda tillämpning av adekvansläran i förevarande sammanhang.

Härefter konstaterar Hellner⁶⁸ att följdskador många gånger inte endast beror på rent mekaniska händelseförlopp, utan också på försäkringstagarens eller annan persons handlande. Som exempel på en sådan situation anförs att en bil kört i diket, varmed en initialskada uppstått, varpå ytterligare skador (följdskador) uppstår när bilisten försöker köra bilen ur diket. I denna typ av fall torde enligt Hellner ”sambandsbedömningen ofta avse om den inträffade följdskadan var en normal följd av den inledande händelsen ..., och detta i sin tur leder till ett slags culpabedömning. Har föraren eller den som eljest är ansvarig handlat normalt och försvarligt men bilen ändå råkar ut för

ytterligare skada, så bör denna vara täckt. Om däremot föraren handlar olämpligt kan icke följdskadan anses vara en ersättningsgill följd av den inledande händelsen”⁶⁹. Till detta hör avslutningsvis att vid sådan culpabedömning även måste beaktas den förvirring en skada ofta åstadkommer, vilket många gånger bör föranleda en något mildare culpabedömning än vad som annars är brukligt⁷⁰.

5.1.7. Arntzen

Arntzen ägnar problematiken kring indirekt skada relativt stor uppmärksamhet⁷¹. Beträffande gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador⁷² redovisar Arntzen på ett förtjänstfullt sätt andra författares synpunkter samt rätts- och försäkringspraxis på området. Efter denna relativt grundliga genomgång nöjer sig dock Arntzen med att konstatera att materiella indirekta skador är ersättningsbara ur egendomsförsäringen med de begränsningar som följer av ett påräknelighetsrekvisit, eller liknande mer eller mindre skönsmässiga kriterier⁷³. Detta uttalande är så allmänt hållet att det knappast kan anses utgöra ett användbart kriterium för den aktuella gränsdragningen.

5.1.8. Bengtsson

Bengtsson konstaterar⁷⁴ att ett försäkringsrättsligt adekvansproblem många gånger kan uppkomma i fråga om följdskador till en inledande skada, eftersom det kan göras gällande att en egendomsförsäkring endast täcker ”någorlunda beräknliga och typiska skadeföljder”. Bengtsson framhåller att adekvansbedömningen i försäkringsförhållanden kan komma att avvika från motsvarande bedömning inom skadeståndsrätten. I försäkringssammanhang bör nämligen adekvansfrågan ”bedömas mot bakgrund av försäkringsavtalet”, vilket

64) Se till det följande Vinding Kruse, A., Adækvans i erstatningsretten og forsikringsretten, NFT, 1963, s. 37.

65) Se Hellner, s. 103.

66) Se a.st.

67) Se a.st.

68) Se till det följande, a.a., s. 104.

69) A.st.

70) Se a.st.

71) Se Arntzen, s. 283 ff.

72) Se till det följande a.a., s. 288 ff.

enligt Bengtsson innebär att ”försäkringens art och försäkringsvillkoren måste spela en väsentlig roll i sammanhanget”. Dessutom framhålles att bolagen ”har möjlighet att i villkoren avgränsa de skador som svarar mot den uppburna premien och som därför rimligen bör täckas”. Bengtsson synes sålunda förespråka ett något modifierat adekvanskra­v som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador.

5.1.9. Zetterman

Enligt Zetterman⁷⁵ skall en indirekt skada, för att kunna ersättas ur en egendomsförsäkring, vara en ”förutsebar följd av en fara”. Zetterman hör således till dem som anser att adekvansläran utgör det lämpliga kriteriet för gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Zetterman anför dock vidare, och detta skall beaktas vid adekvansbedömningen, att idén bakom all försäkring är att ersätta skador, varför alltför höga krav på adekvans inte bör ställas. Dessutom har försäkringsgivare möjlighet att i försäkringsvillkoren resa spärrar mot lågt ställda adekvanskra­v. Zettermans slutsats blir därmed att försäkringen, när villkoren inte uttryckligen anger något om dess omfattning beträffande indirekta skador, skall ersätta sådana skador som rimligen kunnat förutses, alltså även skador som inte är helt karaktäristiska följder av den aktuella faran.

5.1.10. Sammanfattning och analys

Inledningsvis kan konstateras att Baches mycket restriktiva synsätt beträffande indirekta skador över huvud taget inte anammats av senare tiders författare. Detta synsätt måste därför anses förlegat och kan sålunda avföras från den vidare diskussionen.

73) Se a.a., s. 296.

74) Se till det följande, SOU 1989:88 (ordförande i den utredning som verkställde betänkandet: Bengtsson), s. 330.

75) Se till det följande, Zetterman, L., En skada måste ha en orsak, FT, 3/90, s. 19.

Inte heller har Hults från utlandet hämtade förslag, att gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador borde vara avhängig huruvida en skada varit en oundviklig följd av den försäkrade faran, vunnit någon anslutning hos senare tiders nordiska författare.

Adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador har förespråkats av ett flertal författare, däribland Stang och Persson. Att på detta sätt låna skadeståndsrättens adekvanslära och tillämpa den inom försäkringsrätten är något som Schmidt kritiserat. Enligt denne passar nämligen adekvansläran dåligt inom försäkringsrätten då den, genom att utesluta ersättning för oberäkneliga skador, strider mot den för all försäkring grundläggande principen att oberäkneliga skador *skall* ersättas.

Istället har Schmidt förespråk­at att de indirekta skador skall ersättas vilka enligt gemene mans uppfattning haft sin naturliga förklaring i det nödläge i vilket försäkringshavaren kommit genom den försäkrade farans förverkligande. Härigenom framhäver Schmidt försäkringsavtalets sociala uppgift, att ge försäkringshavaren trygghet mot följderna av den katastrof som försäkringen avsåg.

Schmidts förslag till kriterium för gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador har inte i sin helhet anammats av någon senare författare. Likväl måste Schmidts bidrag anses mycket betydelsefullt. Adekvansläran erhö­ll av honom en välförtjänt kritik och den betoning Schmidt i detta sammanhang gav försäkringsavtalets sociala funktion fyllde en viktig uppgift⁷⁶.

Vinding Kruse är, liksom Stang och Persson, anhängare av adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Vinding Kruse synes dock vara av uppfattningen att kravet på adekvans i detta sammanhang inte skall vara särskilt högt ställt.

Även Hellner synes vara av uppfattningen att adekvansen är det kriterium som bäst lämpar sig för åtskiljandet av ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Hellners huvudregel, att även skador som har ett mera avlägset samband med den täckta händelsen bör ersättas, tyder dock på att även denne förespråkar ett relativt liberalt adekvanskrav.

Såväl Vinding Kruse som Hellner tycks sålunda, trots att de förespråkar adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, vara påverkade av Schmidt. Denna påverkan framträder i det att, särskilt Vinding Kruses, men även Hellners adekvanskrav, är betydligt lägre än motsvarande krav hos tidigare förespråkare av adekvansläran i detta sammanhang. Sannolikt är detta en följd av Schmidts starka hävdande av försäkringsavtalets sociala och ersättande funktion.

Arntzens uttalande, att indirekta skador bör ersättas ur egendomsförsäkringen med de begränsningar som följer av ett påräknelighetsrekvisit eller liknande mer eller mindre skönsmässiga kriterier, är mycket svårtolkat. Det antyder dock att viss generositet gentemot försäkringstagaren ligger nära till hands i detta sammanhang, varmed sålunda även Arntzen synes framhålla försäkringsavtalets sociala funktion.

Enligt Bengtsson omfattar egendomsförsäkringen endast någorlunda beräknliga och typiska skadeföljder. Denne förespråkar således adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Bengtsson framhåller dock att den försäkringsrättsliga adekvansbedömningen, mot bakgrund av försäkringsavtalet och dess villkor, kan komma att få ett annorlunda utfall jämfört med motsvarande bedömning inom skadeståndsrätten. För det fall att detta leder till ett i försäkringsgiva-

76) Schmidts inflytande kommer att beröras vidare strax nedan.

rens tycke alltför lågt adekvanskrav, framhåller Bengtsson dennes möjlighet att genom uttryckliga bestämmelser i försäkringsvillkoren avgränsa försäkringens omfattning.

Även Zetterman förespråkar adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. I likhet med Bengtsson framhåller han dock att adekvansbedömningen bör modifieras med hänsyn till den grundläggande försäkringstanken, att ersätta oberäknliga skador samt försäkringsgivarens möjligheter att genom försäkringsvillkoren begränsa försäkringens omfattning.

I Bengtssons och Zettermans uttalanden kan en påverkan från Schmidt utläsas. Visserligen förespråkas adekvansläran som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, men denna har nu klart modifierats, dels med hänsyn till Schmidts framhållande av försäkringsavtalets sociala funktion, vilket redan hos Vinding Kruse och Hellner föranledde ett mindre rigoröst upprätthållande av adekvanskravet, och dels med hänsyn till Schmidts påpekande om motsättningen mellan adekvanslära och försäkring. Dessa båda, från Schmidt härstammande hänsyn, medför således en försäkringsrättslig adekvanslära, vilken utifrån försäkringstagarens synvinkel är betydligt mindre sträng än dess skadeståndsrättsliga motsvarighet.

Vidare framhålles ofta av senare tiders författare, försäkringsgivares möjlighet att genom försäkringsvillkoren begränsa försäkringens omfattning och därigenom utesluta oönskade indirekta skadeföljder. Mot denna bakgrund ökar utrymmet att i de fall försäkringsvillkoren inte ger ordentlig ledning beträffande försäkringens omfattning anse de indirekta skadorna omfattade av försäkringen. Detta resonemang synes delvis bottna i oklarhetsregeln.

Doktrinens inställning till de indirekta skadorna har förändrats under 1900-talet. Stor

oenighet har förelegat angående problemet med gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Ett genomgående drag i utvecklingen har dock varit att de olika författarna i allt större utsträckning värnat om försäkringstagarnas behov av trygghet, varmed en utökad rätt till ersättning för indirekt skada allteftersom förespråkats. Denna utveckling synes väl överensstämma med försäkringsrättens totala utveckling.

5.2. Rättspraxis

Rättspraxis beträffande indirekt skada i försäkringssammanhang⁷⁷ gäller främst tolkning av två olika typer av villkorsklausuler, dels klausuler enligt vilka försäkringen omfattar ”skada genom” viss utpekad fara (se avsnitt 5.2.1., nedan) och dels klausuler enligt vilka försäkringen endast omfattar skada som orsakats ”direkt genom” eller ”i direkt samband med” viss utpekad fara (se avsnitt 5.2.2., nedan).

5.2.1. ”Skada genom”

I NJA 1926 s. 210 var fråga om försäkring å fartygslast, vilken skadats som en indirekt följd av att fartyget strandat. Försäkringsgivarens invändning att ”skadan ej uppstått genom strandningen utan på grund av andra omständigheter” godtogs av HD med följande motivering: ”ehuru strandning får anses hava ägt rum, densamma dock varit utan betydelse för uppkomsten av skadan å propplasten”.

NJA 1926 s. 210 är det enda rättsfall som kan åberopas till stöd för ståndpunkten att en försäkring endast ersätter direkt orsakade skador när villkoren inte lämnar närmare upplysning om dess omfattning. Med hänsyn härtill måste detta fall tillmätas lägre vikt⁷⁸.

I NJA 1937 s. 662 hade ett boningshus försäkrats mot ”skada genom” brand. När huset

sedemera brunnit, uppstod fråga huruvida kostnader som uppkommit med anledning av att huset, på grund av myndighets beslut, inte kunde uppföras på den undan branden räddade grunden skulle omfattas av försäkringen eller ej. HD ansåg, till skillnad från RR:n och HovR:n, att skadan skulle omfattas av försäkringen som en skada genom brand. Härvid står således klart att underrätterna å ena sidan och HD å den andra tillämpat olika kriterier för eller åtminstone inom ramen för ett kriterium gjort olika bedömningar vad gäller gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Att på grundval av de mycket kortfattade domskälen exakt avgöra hur de olika domstolarna resonerat är dock mycket svårt.

Formuleringen av RR:ns, av HovR:n fastställda dom⁷⁹ utesluter inte att Baches lära, att endast direkta skador omfattas av försäkringen, har tillämpats. Det kan inte heller uteslutas att underrätterna tillämpat den av Hult föreslagna regeln att endast oundvikliga indirekta följder, vid sidan av de direkta skadorna, omfattas av försäkringen. Mera troligt är dock att underrätterna tillämpat en adekvansbedömning, varvid de ansett skadan vara en inadekvat följd av branden och att myndighetsbeslutet, vilket utgjort en för skadan nödvändig betingelse, varit det faktum som ansetts bryta adekvansen.

Även HD:s domskäl⁸⁰ är i detta avseende mycket svårtolkade. Klart är att HD ansett skadan omfattad av försäkringen, vilket utesluter att de av Bache respektive Hult förespråkade läroorna tillämpats. Istället synes även HD ha tillämpat en adekvansbedömning. Härvid synes dock HD ha uppställt ett betydligt lägre adekvanskrav än underrätterna, då det myndighetsbeslut, vilket utgjort en för skadan nödvändig betingelse, inte ansetts bryta adekvansen.⁸¹

NJA 1943 s. 319 gällde tolkning av ett villkor

77) Rättspraxis är av begränsad omfattning. Av denna anledning har praxis från hela försäkringsområdet beaktats. Det torde nämligen ofta sakna betydelse vilket slag av försäkring som är i fråga, jfr exempelvis de klara paralleller som kunnat dras mellan NJA 1924 A 445 och NJA 1941 B 895 trots att dessa båda fall gäller helt olika försäkringsgrenar.

78) Jfr. Schmidt, s. 210.

för brandförsäkring, enligt vilket ”skada genom” åkslag skulle ersättas. Vid åksnedslag i ett hus hade kontakt uppstått mellan en telefon- och en belysningsledning, varvid telefonledningen blivit strömförande. Till följd av detta samt på grund av att en bristfällig telefonstolpe, belägen cirka en kilometer från huset, fallit omkull dödades två hästar, den ena genom kontakt med telefonledningen och den andra genom kontakt med ett taggrådsstängsel, vilket också det blivit strömförande, på grund av kontakt med den nedfallna telefonledningen. Försäkringstagaren krävde ersättning för de dödade hästarna med hänvisning till det redovisade försäkringsvillkoret. Enligt försäkringsgivaren kunde ersättning inte komma ifråga när skadan, på grund av de beskrivna omständigheterna, inte kunde anses direkt orsakad av åkslaget. Försäkringstagarens talan ogillades i samtliga instanser och HD motiverade sin dom med att vid angivna förhållanden förlusten av hästarna ej stått ”i sådant samband med åkslaget” att det kunde anses som skada genom åkslag.

Man kan således konstatera att HD inte uttryckligen berört frågan huruvida skadan kan anses direkt orsakad av åkslaget eller ej⁸². Anledningen härtill torde vara att detta saknat betydelse för målets utgång. Eftersom försäkringens enligt villkoren omfattade skada genom åkslag, stod redan klart att indirekta skador, i viss utsträckning, omfattades av försäkringskyddet.

I stället har HD omedelbart gått in på spörsmålet om gränsdragning mellan ersättnings-

bara och icke ersättningsbara indirekta skador⁸³. Som kriterium för denna gränsdragning synes adekvansläran ha tillämpats⁸⁴. Härvid har de båda hästarnas död ansetts vara en inadekvat följd av åkslaget. Anledningen härtill har sannolikt varit det faktum att telefonstolpens fall utgjort en nödvändig betingelse för skadornas inträffande och därmed brutit adekvansen.

Jämfört med motsvarande bedömning i NJA 1937 s. 662 kan HD:s adekvansbedömning i NJA 1943 s. 319 synas sträng. Även i 1937 års fall tillkom, utanför det egentliga händelseförloppet, en för den indirekta skadan nödvändig betingelse, ett myndighetsbeslut. Trots detta ansåg dock HD i detta fall skadan vara en adekvat följd av den inledande händelsen. De skilda bedömningarna torde dock kunna förklaras med att händelseförloppet i NJA 1937 s. 662 var långt mer påräknligt än det kan anses ha varit i NJA 1943 s. 319. HD:s dom i NJA 1943 s. 319 har dock kritiserats av Hellner⁸⁵, som ifrågasätter om inte ersättning borde utdömts, då sannolikheten för den inträffade skadan betydligt ökat genom åkslaget och dessutom skadan legat i farans riktning, då den orsakats av den elektriska strömmen. HD:s adekvansbedömning hade enligt Hellner passat bättre i ett rent skadeståndsrättsligt fall, varmed han synes mena att den, mot bakgrund av rådande försäkringsförhållanden, varit alltför sträng.

Enligt rättspraxis omfattas sålunda indirekta skador i viss utsträckning av egendomsförsäkringens skydd när i villkoren stadgas att ”skada genom” viss utpekad fara omfattas av försäkringskyddet. Detta framgår tydligt av NJA 1937 s. 662 och NJA 1943 s. 319. NJA 1926 s. 210 är ett alltför isolerat avgörande för att

79) ”Enär de försäkringsavtal, genom vilka bolaget åt Andersson mot skada genom brand försäkrat bl. a. ett boningshus, icke kunde anses innefatta skyldighet för bolaget att gottgöra Andersson....”.

80) ”Jag finner väl, att risken för att undan brand bärgade delar av en byggnad förlora i värde på sätt här skett därigenom att ny byggnad lagligen inte får eller lämpligen icke kan uppföras i samma läge som den brunna är en risk av sådan beskaffenhet att den kan vara att anse såsom innefattad under brandförsäkring å byggnaden”.

81) Jfr. underrätternas domar. Angående adekvansbedömningen i detta mål, se vidare avsnitt 5.2.5.

82) Jfr. svarandens invändning.

83) Av detta faktum framgår för övrigt att HD, utan att det uttryckligen nämnts i domskälen, ansett skadan vara en indirekt följd av åkslaget, och alltså inte direkt orsakad av detta.

84) Jfr. Hult, P., Svensk Rättspraxis, Försäkringsrätt 1942—1946, SvJT 1947, s. 515.

något annat skall kunna göras gällande. Därmed uppkommer fråga om vilka indirekta skador som omfattas av och vilka som faller utanför detta försäkringsskydd. Mycket talar för att HD tillämpat ett adekvanskriterium vid denna gränsdragning, varvid adekvata indirekta skador ansetts omfattade av försäkringsskyddet, medan inadekvata indirekta skador fallit utanför. Hur stora krav på adekvans som härvid uppställts är dock, på grund av det begränsade antalet rättsfall, mycket svårt att uttala sig om.

5.2.2. "Skada i direkt samband med"

INJA 1924 A 445⁸⁶ var fråga om försäkring för dödsfall "såsom omedelbar och direkt följd av olyckshändelse". Den försäkrade hade vid ett olycksfall ådragit sig en större blodsutgjutning, vilken föranlett varbildning och rosfeber. Rosfebern hade i sin tur föranlett blodförgiftning, av vilken den försäkrade drygt två veckor efter olycksfallet avlidit. Frågan som således gällde om dödsfallet kunde anses vara en omedelbar och direkt följd av olycksfallet besvarades jakande av HD, med motiveringen att blodsutgjutningen varit en för rosfebern (och därmed även för blodförgiftningen och dödsfallet) nödvändig betingelse.

I NJA 1941 B 895⁸⁷ hade försäkring mot krigsfara tecknats å ett varuparti för resa med fartyg från New Orleans till Göteborg. Enligt villkoren täckte försäkringen "skada, förlust eller kostnad, direkt förorsakad genom beskjutning, bomber, minor och torpeder ... eller genom andra åtgärder av krigförande makt". Efter att ha avseglat från New Orleans tvingades fartyget, på grund av den tyska avspärningen av Skagerack, återvända, varvid lasten måste lossas och säljas med förlust för lastägaren. Enligt HD skulle denna förlust anses täckt av försäkringen. Härtill lämnades följande motivering: "Nämnda krigshändelser måste antagas hava utgjort hinder för fartyget att

fortsätta resan till svensk hamn. Den skada, som bolaget lidit, står följaktligen i sådant direkt sammanhang med åtgärd av krigförande makt, som enligt..... (försäkringsvillkoren).... förutsattes för ersättningsskyldighet".

HD:s uttalande i NJA 1924 A 445, att den försäkrades död "varit en omedelbar och direkt följd av ifrågakomna olyckshändelse", är mindre tillfredsställande då dödsfallet, trots att det kan anses vara en adekvat följd av olycksfallet, utgör ett tydligt exempel på en indirekt skada. Detsamma gäller HD:s, i NJA 1941 B 895 uttalade ståndpunkt att ifrågavarande förlust stått i "direkt sammanhang" med den fara mot vilken försäkring tecknats, då det även i detta fall, trots att skadan synes vara en adekvat följd av farans förverkligande, synes ha varit fråga om en indirekt skadeföljd. Möjligen bör man, i likhet med Schmidt⁸⁸, fästa sig mindre vid det sätt på vilket HD formulerat sina domar och istället koncentrera sig på det faktum att HD i dessa fall ansett indirekta skador⁸⁹ omfattade av försäkringsskyddet, trots att i villkoren stadgats att endast omedelbart och direkt orsakade skador omfattas. Därmed kan HD sägas ha intagit ståndpunkten att denna typ av allmänt formulerade ansvarsbegränsningar saknar betydelse för försäkringens omfattning beträffande indirekta skador, åtminstone när dessa utgör adekvata följder av den försäkrade farans förverkligande⁹⁰.

5.3. Försäkringspraxis

De avgöranden som här skall behandlas är samtliga hämtade från SkVN. I likhet med rättspraxis gäller försäkringspraxis beträffande indirekt skada i försäkringssammanhang främst tolkning av dels sådana villkorsklausuler enligt vilka försäkringen omfattar "skada ge-

85) Se s. 104.

86) Se även SFÅ 1926 s. 37.

87) Se även FFR 1941 s. 203. Det bör påpekas att detta rättsfall gäller en immateriell skada. Fallet är trots detta av intresse i förevarande sammanhang då försäkringen, enligt ett uttryckligt villkorsstadgande, omfattar även "förlust".

nom” viss utpekad fara (se avsnitt 5.3.1., nedan) och dels sådana villkorskláusuler, enligt vilka försäkringen endast omfattar skada som orsakats ”direkt genom” eller ”i direkt samband med” viss utpekad fara (se avsnitt 5.3.2., nedan).

5.3.1. ”Skada genom”

En studie av villkorsnämndens tolkning av villkorsformuleringen ”skada genom” ger vid handen att en egendomsförsäkring härigenom inte bara anses omfatta skador som direkt orsakats av den försäkrade faran, utan även vissa indirekta skador. Till stöd för detta kan följande avgöranden anföras⁹¹.

I SkVN 8/1951 hade försäkring tecknats för skada genom oberäknad utströmning. På grund av sådan utströmning hade röta uppstått i trävirket i ett tak, vilket, mer än ett halvår efter utströmningen, fått till följd att en försäkringstagaren tillhörig kristallkrona lossnat från taket varvid den fallit i golvet och skadats. Villkorsnämnden fastslog i sitt avgörande att skadan på kristallkronan måste anses ”inrymmas under” det tillämpliga försäkringsvillkorets avfattning.

I SkVN 12/1980 hade försäkring tecknats för skada genom åskslag. Ett åsknedslag i en luftledning, belägen flera mil från försäkringstagaren, hade medfört strömavbrott hos denne. Detta hade i sin tur fått till följd att en försäkringstagaren tillhörig varmvattenuppvärmd torkugn frusit sönder. Enligt villkorsnämnden skulle skadan på torkugnen anses omfattad av försäkringen.

Dessa avgöranden illustrerar tydligt att villkorsnämndens tolkning av formuleringen ”skada genom” inte utesluter ersättning för indirekta skador. Det finns emellertid också ett

88) Se s. 210 f.

89) Åtminstone sådana indirekta skador som utgjort en adekvat följd av den försäkrade farans förverkligande.

90) Huruvida detta gäller även inadekvata indirekta skador är, på grundval av HD:s båda uttalanden, inte möjligt att uttala sig om. Det förefaller dock osannolikt att så skulle vara fallet.

antal avgöranden i vilka villkorsnämndens tolkning av begreppet ”skada genom” medfört att indirekta skador inte ansetts omfattade av egendomsförsäkringsskyddet⁹².

I SkVN 91/1954 hade försäkring tecknats för skada genom oberäknad vattenutströmning. Ett brott på en huvudvattenledning hade medfört utströmning av vatten, vilken i sin tur föranlett att vattentillförseln till försäkringstagarens kylanläggning brutits, varvid denna upphört att fungera. Till följd av detta hade i kylanläggningen förvarade varor förstörts. Enligt villkorsnämnden skulle det aktuella villkoret anses innebära att försäkringen endast omfattade skada ”förorsakad av” vätska som oberäknat strömmat ut. Eftersom skadorna på de i kylanläggningen förvarade varorna inte uppkommit på detta sätt kunde de inte anses omfattade av försäkringen.

I SkVN 132/1979 hade försäkring tecknats för skada genom brand. Vid brand hade försäkringstagarens oljepanna skadats och upphört att fungera. Till följd av detta samt av att det värmesystem som den skadade pannan normalt försörjde med varmvatten trots vetskap om skadan inte tömts på vatten, uppstod frostsprängningsskador på värmesystemet. Enligt villkorsnämnden kunde ifrågavarande skada inte anses stå i sådant samband med branden att den kunde sägas ha uppkommit genom denna. Anledningen härtill var det faktum att underlåtelse att tömma värmesystemet på vatten utgjort en för skadan nödvändig betingelse.

De i detta avsnitt refererade avgörandena ger vid handen att villkorsformuleringen ”skada genom” anses omfatta vissa, men inte alla indirekta skador. Därmed uppkommer frågan vilka indirekta skador som kan anses omfattade av en försäkring med denna villkorsformulering. Det är med andra ord fråga om vilka krav

91) Andra avgöranden som går i samma riktning är SkVN 8/1947, 55/1951, 67/1955 och 91/1973.

92) Se även SkVN 103/1977.

villkorsnämnden ställer på sambandet mellan fara och indirekt skada för att den senare skall anses orsakad ”genom” faran. Detta kan även uttryckas som frågan om vilket kriterium villkorsnämnden uppställer för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador.

I ett avgörande, SkVN 13/1984, har villkorsnämnden noggrant motiverat sitt ställningstagande beträffande huruvida en indirekt skada orsakats ”genom” en viss händelse eller ej. Händelseförloppet i fallet var följande: ett elfenomen hade medfört skada på försäkringstagarens hörtorkfläkt, vilket fått nedsatt torkkapacitet som följd. Den nedsatta torkkapaciteten hade i sin tur medfört att höskadats genom mögel. Enligt villkorsnämnden hade skadorna på höpartiet ”uppkommit genom fukt som kvarstannat i höet som en följd av att torkkapaciteten var nedsatt”. Det fanns alltså ”ett klart orsakssamband” mellan felet på torkfläktens startanordning och skadorna på höet. I detta fall har således orsaks-, eller annorlunda uttryckt, kausalitetsläran tillämpats som kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Huruvida villkorsnämnden tillämpat detta kriterium även i andra fall skall nu undersökas.

Härvid kan inledningsvis konstateras att i såväl SkVN 8/1951 som 12/1980⁹³, båda avgöranden i vilka villkorsnämnden ansett indirekta skador omfattade av egendomsförsäkringen såsom ”skada genom” den utpekade orsaken, kausalitet förelegat mellan farans förverkligande och den indirekta skadehändelsen⁹⁴.

Härefter skall undersökas huruvida i de avgöranden i vilka villkorsnämnden ansett indirekta skador icke orsakade ”genom” den utpekade faran bristande kausalitet varit orsaken härtill. I SkVN 132/1979⁹⁵ stadgas uttryckligen i villkorsnämndens motivering att på grund av underlåtenhet att tömma värmesystemet på vatten, erforderligt samband mellan branden och skadan saknas⁹⁶. Detta förhållande synes vara orsaken till att den indirekta skadan inte

ansetts vara en skada ”genom” brand. I SkVN 91/1954⁹⁷ måste dock kausalitet anses föreliggande mellan utströmningen och skadorna på varorna⁹⁸. I det sistnämnda fallet kan således villkorsnämndens kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador inte endast vara ett krav på kausalitet. I detta fall måste kriteriet bestå av något ytterligare. Härvid finns goda skäl att undersöka om villkorsnämndens kriterium i detta fall inte endast utgjorts av ett kausalitetskrav, utan av ett krav på adekvat kausalitet. En noggrann studie av avgörandets motivering ger vid handen att detta sannolikt varit fallet.

I SkVN 91/1954 angav villkorsnämnden att innebörden av det åberopade villkoret, enligt vilket försäkringen omfattade ”skada genom” oberäknad vätskeutströmning, vore att försäkringen omfattade skada ”försakad av vätska” som oberäknat strömmat ut. Detta uttalande torde kunna tolkas som ett adekvanskrav, enär skador som förorsakats av vätska, men inte andra skador, såsom skadan på varorna i kylanläggningen, kan anses adekvata i förhållande till vätskeutströmningen.

Mot bakgrund av villkorsnämndens i SkVN 91/1954 uppställande av inte bara kausalitet, utan adekvat kausalitet, såsom kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, uppkommer frågan huruvida nämnden även i övriga fall arbetat med ett krav på adekvat kausalitet som kriterium för den aktuella gränsdragningen. Och inbegrep möjligen villkorsnämndens, i SkVN 13/1984 uttalade, krav på orsakssamband ett adekvanskrav? Dessa frågor är,

93) Dessa avgöranden har refererats ovan i detta avsnitt.

94) I båda fallen har farans förverkligande startat händelseförlopp vilka lett till de inträffade skadorna.

95) Detta avgörande har refererats ovan i detta avsnitt.

96) Jfr. villkorsnämndens motivering i SkVN 13/1984, i vilken, med hänvisning till SkVN 132/1979, fastslås att det föreliggande orsakssambandet kunde ha brutits genom underlåtenhet från försäkringstagarens sida. Detta är precis vad som skett i SkVN 132/1979. Jfr. även villkorsnämndens motivering i SkVN 111/1986.

framför allt på grund av det begränsade antalet avgöranden, mycket svåra att besvara. Viss ledning torde dock kunna erhållas genom en undersökning av huruvida inte bara kausalitet, utan adekvat kausalitet förelegat i de fall i vilka villkorsnämnden ansett indirekt skada omfattad av försäkringen.

I såväl SkVN 8/1951 som 12/1980 synes skadorna ha varit adekvata följder av den inledande händelsen⁹⁹. Och även om det inte framgår lika tydligt, måste också skadan på höet i SkVN 13/1984 anses vara adekvat orsakad av det elfenomen som skadat torkfläkten. Det är således inte otänkbart att villkorsnämnden i dessa fall uppställt krav på adekvat kausalitet såsom kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador.

I ett tidigare icke refererat fall, nämligen SkVN 91/1973, som gällde försäkring för skada genom storm, har dock villkorsnämnden, trots att det måste anses tveksamt om adekvat kausalitet förelegat, ansett en indirekt skada orsakad ”genom” storm. Omständigheterna i detta fall var följande. Under en storm hade vinden fört med sig en trädgren som fallit mot en luftledning. Detta hade fått till följd att några rörledningar i en ladugård blivit strömförande, vilket i sin tur medfört att ett flertal kor, vid beröring med rörledningen, avlidit. Huruvida adekvans mellan stormen och kornas död i detta fall kan anses föreligga är en bedömningsfråga. Enligt en snäv adekvansbedömning skulle sannolikt skadan anses vara en inadekvat följd av stormen. I så fall vore det uteslutet att villkorsnämnden i detta fall, såsom kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, uppställt ett krav på adekvans. Men givetvis kan även denna skada, om man

97) Detta avgörande har refererats ovan i detta avsnitt.

98) I detta fall har farans förverkligande, det vill säga utströmningen, startat det händelseförlopp vilket på naturlig väg (utan inblandning av mänskligt handlande eller underlåtenhet, jfr. SkVN 132/1979) lett fram till skadan.

tänjer adekvansbegreppet en smula, bedömas vara en adekvat följd av stormen. Och om villkorsnämnden varit av denna uppfattning kan således inte uteslutas att adekvansläran utgjort kriterium för den aktuella gränsdragningen även i detta fall. Därmed är den enda säkra slutsats som detta avgörande leder fram till att om villkorsnämnden ansett ett krav på adekvans utgöra kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador, har detta krav inte ställts särskilt högt.

Med de refererade avgörandena som underlag kan analysen av tänkbara kriterier för villkorsnämndens gränsdragning mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador inte drivas längre. Klart är att åtminstone ett krav på kausalitet mellan fara och skada uppställs för att en indirekt skada skall anses omfattad av en egendomsförsäkring i vars villkor stadgas att ”skada genom” viss utpekad fara omfattas av försäkringens skydd. I vissa fall har härutöver ett krav på adekvans uppställts för att indirekta skador skall anses orsakade ”genom” en utpekad fara och därmed omfattas av försäkringen. Och möjligen är det så att ett krav på adekvat kausalitet mellan fara och skada är det kriterium för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador som villkorsnämnden i de flesta fall tillämpat. Detta kan dock inte med säkerhet beläggas. Klart är dock att om villkorsnämndens gränsdragningskriterium utgöres av ett krav på adekvat kausalitet, är adekvanskravet inte särskilt högt ställt.

5.3.2. ”Skada i direkt samband med”

I villkorsnämndens, i föregående avsnitt behandlade avgöranden, innehåller stundom nämndens beslutsmotiveringar, i de fall en indirekt skada anses ersättningsgill, ett påpe-

99) Det måste rimligtvis kunna hävdas att, i SkVN 8/1951, skadan på kristallkronan varit en påräknelig följd av vattenutströmningen. Enligt samma resonemang kan också, i SkVN 12/1980, skadan på torkugnen anses ha varit en påräknelig följd av åsknedslaget i luftledningen.

kande om att det återopade villkoret ”inte innehåller någon begränsning av bolagets ansvar t.ex. genom att skadan skall ha stått ”i direkt samband med” eller ha varit en ”oundviklig följd” av skadehändelsen”¹⁰⁰. Härigenom antyder villkorsnämnden att, enligt villkorsformuleringen ”skada genom”, ett flertal indirekta skador omfattas av försäkringen och att försäkringsgivare som önskar begränsa försäkringens omfattning i detta avseende har att ange detta i villkoren, exempelvis genom ett stadgande, enligt vilket endast skada som står ”i direkt samband med” farans förverkligande omfattas av försäkringen.

Att egendomsförsäkringsvillkor som på detta sätt stadgar att endast direkta skador omfattas av försäkringsskyddet ges en helt annan tolkning än villkor enligt vilka försäkringen omfattar ”skada genom” den utpekade faran, framgår tydligt av följande villkorsnämndsavgöranden, vilka båda gäller båtförsäkring.

ISkVN 28/1980 hade försäkring tecknats för skada ”direkt och omedelbart uppkommen i sjön genom grundstötning”. Försäkringstagaren hade fört sin motorbåt på grund varvid propellern skadats. När försäkringstagaren härefter, för att ta sig loss från grundet, försökt köra båten, hade slam och lera kommit in i båtmotorns kylvattensystem. Till följd härav hade motorn överhettats och skadats. Ostridigt i detta fall var att skadan på propellern vore ersättningsbar, varför villkorsnämnden endast hade att ta ställning till motorskadan, varvid man uttalade att denna inte omfattades av försäkringen, enär den inte uppkommit ”direkt och omedelbart” genom grundstötning.

ISkVN 21/1992 hade försäkring tecknats för skada ”direkt uppkommen i sjön genom att vatten kommit in” i båt. Vid ett tillfälle hade vatten kommit in i försäkringstagarens båt. Då försäkringstagaren åtgärdade detta hade han, trots normal kontroll, inte upptäckt att vatten även kommit in i båtmotorns oljetank. Till följd härav hade vatten från oljetanken, när båten

vid ett senare tillfälle kördes, sugits in i båtmotorn varvid denna skadats. Enligt försäkringsgivaren kunde, trots att det vatten som via oljetanken förts in i motorn och skadat denna härrört från det tillfälle då vatten kommit in i båten, skadan inte anses ha uppkommit ”direkt i sjön genom att vatten kommit in i båten”. Inte heller villkorsnämnden ansåg skadan direkt uppkommen i sjön varmed den ej ansågs omfattad av försäkringen.

Att dessa båda avgöranden fått en annan utgång om försäkringarna istället gällt ”skada genom” grundstötning respektive vattenintag står helt klart då skadorna i båda fallen utgör adekvata följder¹⁰¹ av de båda farornas förverkligande. Enligt villkorsnämnden innebär sålunda försäkringsvillkor, enligt vilka endast skador som orsakats ”direkt genom”¹⁰² en utpekad faras förverkligande att indirekta skador inte omfattas av försäkringsskyddet. Och detta gäller även indirekta skador som utgör adekvata följder av utpekad fara. Den nu aktuella villkorsformuleringen lämnar sålunda enligt villkorsnämnden endast utrymme för ersättning för direkt orsakade skador.

5.4. Slutsatser beträffande gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador

I avsnitt 5.1.—5.3. har, med syfte att beträffande de oklara fallen klargöra i vilken utsträckning materiella indirekta skador omfattas av egendomsförsäkringens skydd, studerats doktrin samt rätts- och försäkringspraxis. I detta avsnitt skall, mot bakgrund av dessa studier, beskrivas vad som kan anses vara gällande rätt på området.

Doktrin, rätts- och försäkringspraxis kan knappast sägas ge någon enhetlig bild av rättsläget beträffande indirekta skador. Inte heller råder inom dessa olika källor enighet om hur indirekta skador lämpligen skall behandlas. I ett avseende synes man dock vara i stort

¹⁰⁰) Se villkorsnämndens motivering i SkVN 91/1973. Jfr. SkVN 12/1980.

sett överens¹⁰³, nämligen om att i de fall villkoren för en egendomsförsäkring inte anger huruvida indirekta skador omfattas av försäkringen, kan dessa skador inte enbart på grund härav helt uteslutas från försäkringens skydd.

För att indirekt skada, utan en bedömning av sambandet mellan fara och skada, skall kunna uteslutas från egendomsförsäkringens skydd krävs således att detta uttryckligen stadgas i försäkringsvillkoren. Vid tydliga och specificerade villkor¹⁰⁴ råder härvid ingen tveksamhet. Det står helt klart att skador som på detta sätt undantagits inte omfattas av försäkringen, åtminstone så länge någon särskild avtalsrättslig regel om jämkning av villkor ej är tillämplig. Har däremot ett stort antal indirekta skadehändelser undantagits genom ett generellt villkorsstadgande¹⁰⁵ råder starkt delade meningar om villkorstolkningen. Enligt HD, vars senaste avgörande i denna fråga är från 1941, skall denna typ av allmänna undantagsvillkor för indirekta skador inte tillmätas någon betydelse, i vart fall inte beträffande indirekta skador som utgör adekvata följder av den utpekade faran¹⁰⁶, varvid sålunda åtminstone adekvata indirekta skador, sådana klausuler till trots, omfattas av försäkringen. Enligt SkVN däremot skall allmänna undantagsklausuler beträffande indirekt skada tolkas enligt deras ordalydelse, varmed de anses utgöra en effektiv metod att utesluta indirekta skador från egendomsförsäkringens skydd. I detta sammanhang måste villkorsnämndens tolkning av förevarande klausuler anses utgöra gällande

rätt. En anledning härtill är att HD:s praxis är av äldre datum. En annan att HD, utan särskild motivering, avvikit från klausulernas ordalydelse. I avvaktan på att HD återigen skall ta ställning i denna fråga får således allmänt hållna egendomsförsäkringsvillkor, enligt vilka endast skador som orsakats ”i direkt samband med” den utpekade farans förverkligande, anses vara gällande enligt deras ordalydelse. En reservation bör dock göras beträffande alltför otydligt formulerade klausuler, vilka med stöd av oklarhetsregeln kan komma att lämnas utan avseende.

Att i de fall försäkringsvillkoren endast stadgar att ”skada genom” den utpekade faran omfattas av försäkringen avgöra vilket kriterium domstolar och nämnder tillämpat för att skilja mellan de indirekta skador som omfattas av försäkringen och de som inte omfattas är mycket svårt. Främst beror detta på att föreliggande motiveringar endast i undantagsfall ger ordentlig information beträffande hur domstol respektive nämnd resonerat. Sannolikt är dessa svårigheter också orsaken till att doktrinen på detta område är relativt splittrad. Även om det inte med säkerhet kan fastslås, talar dock såväl rätts- som försäkringspraxis för att det kriterium som i dessa fall bör uppställas som skiljelinje mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador är ett krav på adekvat kausalitet. Och eftersom även flertalet uttalanden i litteraturen går i denna riktning, måste ett krav på adekvat kausalitet anses utgöra det gällande kriteriet för den aktuella gränsdragningen. Härvid är dock viktigt att

101) Såväl grundstötningen som vattenintaget har startat händelseförlopp vilka resulterat i skadan. Visserligen har i båda fallen förelegat mänsklig inblandning i händelseförloppen, men inte i något fall har denna inblandning påstått haft negativ inverkan härpå, så att skadan kunnat sägas vara orsakad härav. Jfr. underlåtenheten att tömma värmesystemet på vatten i SkVN 132/1979. Motorskadorna måste dessutom båda anses vara påräkneliga följder av grundstötningen respektive vattenintaget.

102) Detta kan också uttryckas som ett krav på att skadan skall ha stått ”i direkt samband med” farans förverkligande.

103) Detta gäller med undantag för Baches teorier, se dennes Brandförsäkringsretten s. 71 ff. och Foreläsningar s. 40 ff. samt NJA 1926 s. 210.

104) Exempelvis ett stadgande enligt vilket försäkringen inte omfattar skada på egendom i kyl- eller frysenhet genom strömavbrott. Se Folksam villkor F 2:2, avd. 1, p. 10.24.

105) Exempelvis ett stadgande enligt vilket försäkringen endast omfattar skador som står ”i direkt samband med” och är en ”oundviklig följd” av de försäkrade farornas förverkligande. Jfr. Skandias villkor K 708:10, avd. egendomsförsäkring, p. 5A.

påpeka att det försäkringsrättsliga adekvanskrav som i dessa fall tillämpas, enligt såväl doktrin som rätts- och försäkringspraxis, är klart modifierat såtillvida att det försäkringsrättsliga kravet på adekvans är betydligt lägre ställt än dess skadeståndsrättsliga motsvarighet. Anledningen härtill är att ett strängt adekvanskrav i försäkringsssammanhang dåligt överensstämmer, dels med försäkringsavtalets sociala funktion att ersätta skador i allmänhet, och dels med den grundläggande idén bakom försäkring, att ersätta skador som för de skadelidande varit oförutsedda.

106) Huruvida detsamma gäller beträffande inadekvata indirekta skador är oklart men osannolikt.